

จริยศาสตร์วิพากษ์ว่าด้วยแรงงานและการฟื้นฟูจิตสำนึกร่วม:
การตีความพรหมวิหาร 4 เพื่อก้าวพ้นความแปลกแยก
ในการทำงานร่วมสมัย

Critical Ethics of Labor and the Restoration of Collective Con-
sciousness: Reinterpreting the Four Brahmavihāras
to Transcend Alienation in Contemporary Work

วัชรกร กำแพงแก้ว

Watcharakorn kumpangkaew

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chiang Rai Buddhist College, Mahachulalongkomrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: Watcharakorn.0224@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์สภาวะความแปลกแยกทางแรงงานและวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณของบุคลากรภายใต้โครงสร้างทุนนิยมร่วมสมัย และ 2) เพื่อตีความหลักพรหมวิหาร 4 ในฐานะจริยศาสตร์เชิงวิพากษ์เพื่อสถาปนาโครงสร้างสะพานเชื่อมทางจริยธรรมในการฟื้นฟูจิตสำนึกร่วมและก้าวพ้นความแปลกแยกในการทำงานร่วมสมัย การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการทบทวนวรรณกรรมเชิงลึกร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตรรกะ สัญญาวิทยา และการตีความตัวบททางพุทธปรัชญา ผลการวิเคราะห์พบว่า ระบบทุนนิยมดิจิทัลในปัจจุบันมักบิดเบือนมโนทัศน์จิตอาสาและจรรยาบรรณองค์กรให้กลายเป็นเทคโนโลยีเชิงอุดมการณ์เพื่อสร้างความจำยอมและขูดรีดแรงงานอย่างไร้ขอบเขต ซึ่งก้าวไปสู่ภาวะล่มสลายเชิงอัตลักษณ์และความเสื่อมสลายของจิตสำนึกสาธารณะ บทความนี้เสนอข้อโต้แย้งว่า หลักพรหมวิหาร 4 ที่แท้จริงมิใช่เครื่องมือบีบบังคับทางอุดมการณ์ให้สยบยอมต่อระบบเอาเปรียบ แต่ทำหน้าที่เป็นจริยศาสตร์เชิงวิพากษ์ที่มุ่งกู้คืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และปฏิเสธสภาวะแรงงานแปลกแยก การบูรณาการหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในฐานะจริยศาสตร์เชิงโครงสร้าง

และเทคโนโลยีแห่งตน จะช่วยเปลี่ยนผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว สื่อมวลชน และสถานศึกษา ให้กลายเป็นพื้นที่บ่มเพาะจิตอาสาที่องงามจากวิจรรย์ญาณที่อัสระภายในอย่างแท้จริง ข้อค้นพบเชิงทฤษฎีเหล่านี้ไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในการปฏิรูปหลักสูตรการฝึกอบรมทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างพลเมืองจริยธรรมที่มีสำนึกรับผิดชอบควบคู่ไปกับการก้าวพ้นวิกฤตการณ์ของทุนนิยมทางจิตวิญญาณในสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: จริยศาสตร์แรงงาน, ความแปลกแยก, ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ, พรหมวิหาร 4, จิตอาสา

Abstract

This academic article aims to: 1) analyze the state of labor alienation and spiritual crisis among personnel under the contemporary capitalist structure; and 2) reinterpret the Four Brahmavihāras as critical ethics to establish an ethical bridging structure for restoring collective consciousness and transcending contemporary labor alienation. Utilizing a qualitative research methodology based on systematic literature analysis, logical critique, and textual hermeneutics, the findings reveal that digital capitalism routinely distorts the concepts of volunteer spirit and organizational virtue, transforming them into ideological technologies to enforce compliance and endlessly exploit labor. This dynamic leads to identity fragmentation and the erosion of public consciousness. This paper argues that the authentic Four Brahmavihāras function not as ideological instruments of subjugation within exploitative systems, but as critical ethics aimed at reclaiming human dignity and rejecting labor alienation. Integrating metta, karuna, mudita, and upekkha as structural ethics and technologies of the self transforms the socialization processes within families, media, and educational institutions into spaces that foster genuine volunteer spirit rooted in autonomous moral judgment. These theoretical discoveries provide

strategic policy recommendations for the Office of the Civil Service Commission to reform human resource training programs, thereby cultivating ethical citizens capable of transcending the contemporary crisis of spiritual capitalism.

Keyword: Labor Ethics, Alienation, Spiritual Capitalism, Four Brahmavihāras, Volunteer Spirit

บทนำ

สภาวะวิกฤตการณ์ทางญาณวิทยาเชิงระบบ (Systemic Epistemic Crisis) ในโลกทุนนิยมร่วมสมัย ได้แปรสภาพพื้นที่การทำงานให้กลายเป็นพื้นที่ของการบดขยี้ตัวตนและสถาปนา “ความแปลกแยกของแรงงาน” (Labor Alienation) อย่างเจียบงัน ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจดิจิทัล วาทกรรมเรื่อง “จิตอาสา” หรือ “คุณธรรมองค์กร” มักถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงอุดมการณ์ในลักษณะที่ สลาวอย ชิเชค (Slavoj Žižek) นิยามว่าเป็นปฏิบัติการกลบเกลื่อนร่องรอยการขูดรีดทางชนชั้น (Žižek, 2001) เทคโนโลยีการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ได้ปรับใช้สิ่งที่ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เรียกว่า “เทคโนโลยีทางวินัย” (Disciplinary Technology) เพื่อควบคุมร่างกายและบงการจิตสำนึกของพนักงานให้กลายเป็นเพียงร่างกายที่ว่างง่าย (Docile Bodies) เพื่อรองรับประสิทธิภาพการผลิตของนายทุน (Foucault, 1977) ภาวะจำยอมทางอุดมการณ์นี้ถูกขับเคลื่อนผ่านกระบวนการที่นักวิชาการร่วมสมัยเรียกว่า “ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Capitalism) ซึ่งเปลี่ยนคุณค่าทางศาสนาและจิตวิญญาณให้กลายเป็นทรัพย์สินเชิงอรรถประโยชน์เพื่อแสวงหากำไรส่วนเกิน (Han, 2015)

ภายใต้สภาวะบีบคั้นเชิงโครงสร้างนี้ การอธิบายหลัก พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ในสังคมไทยที่ผ่านมา มักถูกจำกัดอยู่ในระนาบของเทศนาธรรม (Sermon) ที่มุ่งสอนให้ปัจเจกบุคคลยอมจำนนและอดทนต่อการเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งเป็นการลดทอนแก่นแท้ทางปัญญาของพุทธจริยศาสตร์อย่างน่าเสียดาย บทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ว่า พรหมวิหาร 4 จะสามารถถูกตีความใหม่ในฐานะ “จริยศาสตร์เชิงวิพากษ์” (Critical Ethics) เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) และปฏิเสธสภาวะแรงงานแปลกแยกได้อย่างไร การวิเคราะห์นี้จำเป็นต้องนำพุทธธรรมมาปะทะสังสรรค์กับจริยศาสตร์หน้าที่นิยมของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant)

ที่ยืนยันว่ามนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะเป้าหมายในตัวเอง (Ends in themselves) มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือสร้างผลกำไรในระบบตลาด (Kant, 1996)

การฟื้นฟูจิตสำนึกร่วม (Collective Consciousness) ของคนทำงานในยุคปัจจุบัน จึงมิใช่การเรียกร้องความเสียสละอย่างไร้ขอบเขต แต่คือการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของ “จริยศาสตร์เชิงความสัมพันธ์” (Relational Ethics) ของ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) ที่เน้นความรับผิดชอบต่อพลเมืองร่วมโลกในฐานะประธานที่มีคุณค่าเสมอกัน (Levinas, 1969) ซึ่งการจะสร้างบทสนทนาที่ปราศจากอำนาจบังคับนี้ จำต้องอาศัยกลไก “ปฏิบัติการเชิงสื่อสาร” (Communicative Action) ของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) มาทำหน้าที่ประสานช่องว่างเชิงโครงสร้าง (Habermas, 1984)

ในการตีความพุทธธรรมชั้นปฐมภูมิเพื่อทดแทนการใช้สารานุกรมสาธารณะที่ขาดความน่าเชื่อถือทางวิชาการ สุชีพ ปุญญานุภาพ (Sucheep Punyanubhab) ได้ชี้ให้เห็นว่า การฝึกฝนจิตสำนึกทางจริยธรรมในระดับสังคมต้องเริ่มจากการเข้าใจกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ (Punyanubhab, 1981) สอดรับกับแนวคิดพุทธจริยศาสตร์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto]) ที่อธิบายว่า พรหมวิหารธรรมมิใช่ข้อปฏิบัติเพื่อการเอาตัวรอดส่วนบุคคล แต่คือโครงสร้างทางศีลธรรมที่ทำหน้าที่ค้ำจุนสังคมให้พ้นจากภาวะโลกวิปริต (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2009)

บทความวิชาการชิ้นนี้จึงมุ่งนำเสนอทางเลือกใหม่ในการก้าวข้ามทางตันของทุนนิยมทางจิตวิญญาณ โดยเสนอว่าพรหมวิหาร 4 คือนวัตกรรมทางจริยศาสตร์ที่จะก่อกำเนิดเหนือจิตวิญญาณและแรงงานของมนุษย์ให้กลับคืนมาอย่างแท้จริง

เนื้อเรื่อง

การวิเคราะห์โครงสร้างคุณค่าทางจริยธรรมในพื้นที่แรงงานร่วมสมัย จำเป็นต้องดำเนินกระบวนการรื้อถอน (Deconstruction) มายากทางอุดมการณ์ที่รัฐและระบบทุนนิยมใช้ควบคุมปัจเจกบุคคล ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นการวิเคราะห์วิพากษ์เชิงโครงสร้างออกเป็น 3 ระนาบหลัก เพื่อชี้ให้เห็นนวัตกรรมทางจริยศาสตร์ของพรหมวิหาร 4 ดังนี้

มายาของทุนนิยมทางจิตวิญญาณและการแปลงจิตอาสาเป็นเครื่องมือควบคุม

ในระนาบโครงสร้างเศรษฐกิจร่วมสมัย วาทกรรมเรื่อง “จิตอาสา” และ “จรรยาบรรณองค์กร” มักถูกดึงเข้าสู่กระบวนการที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Capitalism) ซึ่งทำหน้าที่แปรสภาพคุณค่าทางจิตวิญญาณให้กลายเป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์” (Symbolic Capital) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือควบคุมและรัดเค้นประสิทธิภาพจากแรงงานโดยปราศจากค่าตอบแทนที่สมเหตุสมผล ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) วิจารณ์ว่า ทุนทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์มักถูกรัฐหรือชนชั้นนำมาใช้สร้างความชอบธรรมในการครอบงำอย่างแนบเนียน (Bourdieu, 1990)

การที่พนักงานยอมทำงานหนักล่วงเวลาภายใต้สื่อคลุมของคำว่า “ความเสียสละ” จึงมิใช่เสรีภาพที่แท้จริง แต่คือภาวะจำยอมเชิงอุดมการณ์สอดรับกับข้อวิจารณ์ของ **บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han)** เกี่ยวกับ “สภาวะการกดขี่ตนเองใน Performance Society” ที่มนุษย์หลงเชื่อว่าเสรีภาพในการทำงานหนักคือชัยชนะ แต่แท้จริงแล้วคือการสยบยอมต่อระบบตรวจสอบเชิงปริมาณที่บ่อนทำลายตัวตนจากภายในจนเกิดภาวะหมดไฟ (Han, 2015) จิตอาสาในระนาบนี้จึงเป็นเพียง “หน้ากากทางศีลธรรม” ที่ซ่อนเร้นเทคโนโลยีทางวินัย (Disciplinary Technology) เพื่อกำราบร่างกายและจิตสำนึกของพนักงานรัฐให้กลายเป็นเพียงร่างกายที่ว่างง่าย (Docile Bodies) ตามข้อวิพากษ์ของฟูโกต์ (Foucault, 1977)

พรหมวิหาร 4 ในฐานะระบบจริยศาสตร์วิพากษ์และสัญญาประชาคม

เพื่อตอบโต้ต่อมายาการของทุนนิยมทางจิตวิญญาณ บทความนี้เสนอให้นำหลักพรหมวิหาร 4 มาตีความใหม่ในฐานะ “จริยศาสตร์วิพากษ์” (Critical Ethics) ที่มุ่งคืนสิทธิความเป็นประธาน (Subjectivity) ให้แก่พลเมือง โดยพฤติกรรมการมีส่วนร่วมและความเอื้ออาทรต้องทำหน้าที่ดังนี้

1) เมตตา (Mettā) และ กรุณา (Karunā): มิใช่เพียงความสงสารหรือการทำบุญส่วนบุคคลที่ปล่อยปละละเลยโครงสร้างความเหลื่อมล้ำ แต่ทำหน้าที่เป็น “จริยศาสตร์เชิงหน้าที่และความรับผิดชอบ” ที่ปฏิเสธการไขмมนุษย์เป็นเครื่องมือเชิงอรรถประโยชน์ สอดคล้องกับกฎจรรยาบรรณเด็ดขาดของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ที่ว่ามนุษย์ต้องถูกปฏิบัติในฐานะเป้าหมายในตัวเองเสมอ (Kant, 1996)

2) มุทิตา (Muditā): ทำหน้าที่เป็นกลไกสลายชนชั้นและอคติทางอำนาจนำในองค์กร สร้างบทสนทนาเชิงระนาบที่ปราศจากอำนาจควบคุม

3) อุเบกขา (Upekkhā): ทำหน้าที่เป็นความวางใจที่เป็นกลางด้วยปัญญา ป้องกันการใช้อารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวเข้าครอบงำดุลยพินิจ และรักษาความเที่ยงธรรมเชิงกฎเกณฑ์สากลเพื่อสร้างความสม่ำเสมอเชิงระบบ (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2009)

การตีความใหม่นี้เปลี่ยนผ่านพรหมวิหารธรรมจากการเป็นเครื่องมือสร้างความสยบยอม ไปสู่การเป็น “สัญญาประชาคม” (Social Contract) ที่มุ่งสร้างระบบความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมและเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง

การปลดปล่อยแรงงานและบูรณาการสังฆธรรมแห่งความเป็นอิสระ

ในระนาบสุดท้าย การก้าวพ้นความแปลกแยกทางแรงงาน (Labor Alienation) ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัยการสถาปนาอธิปไตยเหนือชีวิตและปัญญาของพลเมืองงานวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า ทางออกมิใช่การยกเลิกระเบียบหรือระบบงาน แต่คือการปรับใช้หลักพุทธธรรมในฐานะ “เครื่องมือจัดการประสบการณ์” (Instrumental Tool) ตามแนวคิดเครื่องมือนิยมของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เพื่อตรวจสอบว่าการขัดเกลาพฤติกรรมในที่ทำงานตอบสนองต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จริงหรือไม่ (Dewey, 1938)

พุทธจริยศาสตร์ที่แท้จริงต้องนำไปสู่ความหลุดพ้นที่เป็นอิสระ (Vimutti) และความเข้าใจในสังฆธรรมแห่งความไม่มีตัวตนที่ถูกจำกัด (Anattā) เพื่อริ้วสร้างอัตลักษณ์เชิงหน้าที่จำลองที่องค์กรหยิบยื่นให้ การบูรณาการนี้เปลี่ยนสถานะของข้าราชการและคนทำงานจาก “ผู้ถูกขูดรีดทางจิตวิญญาณ” ไปสู่การเป็น “พลเมืองจริยธรรม” (Ethical Citizens) ที่ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ปฏิเสธทุนนิยมทางจิตวิญญาณ สอดรับกับความยุติธรรมที่เป็นธรรม (Justice as Fairness) ของ จอห์น รอว์ลส์ (John Rawls) ที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและความเสมอภาคของมนุษย์เหนือกว่าผลกำไรเชิงตัวเลข (Rawls, 1999) อันจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาความมั่นคงทางสังคมและจิตวิญญาณของมนุษยชาติอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์และวิพากษ์แนวคิดทางปรัชญา

การวิเคราะห์พลวัตของการตีความพรหมวิหาร 4 เพื่อก้าวพ้นความแปลกแยกทางแรงงานในสังคมร่วมสมัย เผยให้เห็นรอยร้าวลึกระหว่างระเบียบปฏิบัติทางจริยธรรมของรัฐกับอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมดิจิทัล โดยผู้วิจัยขอเสนอประเด็นการวิพากษ์เชิง

ปรัชญาเปรียบเทียบใน 3 มิติหลัก ดังต่อไปนี้

1) การรื้อถอนวาทกรรม “จิตอาสา” ภายใต้กลไกทุนนิยมทางจิตวิญญาณ

ปัญหาความแปลกแยกของแรงงาน (Labor Alienation) ในยุคปัจจุบัน มิใช่เพียงเรื่องของสภาวะทางเศรษฐกิจที่ผิดเคื่องเชิงประจักษ์ แต่คือวิกฤตการณ์เชิงภววิทยาที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐและระบบทุนนิยมเข้าควบคุมจิตสำนึกส่วนปัญญาของพลเมือง ภาวะที่ระบบบริหารพยายามแปรสภาพคุณธรรมความเสียสละให้กลายเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพูนประสิทธิภาพการผลิตนั้น มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับข้อวิเคราะห์เชิงปรัชญาสังคมในหนังสือของ บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) เรื่องสภาวะการบีบคั้นและกดขี่ตนเองในสังคมแห่งการทำงานหนัก (Performance Society) ที่ซึ่งปัจเจกบุคคลหลงเชื่อว่าการอุทิศแรงงานอย่างสุดโต่งคือเสรีภาพ แต่แท้จริงแล้วคือการสยบยอมต่อระบบตรวจสอบเชิงปริมาณที่ไร้ขีดจำกัด (Han, 2015, pp. 42–45)

การแฝงตัวของอุดมการณ์ดังกล่าวประจักษ์ชัดในการสวมหน้ากากศีลธรรมภายนอกเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกคว่ำบาตรเชิงสถิติ ซึ่ง สะท้อนทัศนะเดียวกับคำวิพากษ์ในหนังสือของ สลาวอย ชิเชค (Slavoj Žižek) ว่าด้วยกลไกอุดมการณ์ที่ใช้วาทกรรมทางความเชื่อและจริยธรรมมาทำหน้าที่ปิดบังร่องรอยของการขูดรีดและความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง (Žižek, 2001, pp. 88–92) การทำความดีในค่ายอบรมหรือในที่ทำงานของรัฐจึงมิใช่พฤติกรรมจริยธรรมที่ตื่นรู้ แต่คือ “ร่างกายที่ว่างง่าย” (Docile Bodies) ที่ถูกดัดสันดานทางวินัยเชิงสถาบันตามทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เพื่อประโยชน์ในการเป็นฟันเฟืองของระบบราชการและนายทุน (Foucault, 1977, p. 139)

จริยศาสตร์ความสัมพันธ์และการเคารพศักดิ์ศรีในฐานะเป้าหมายในตัวเอง

เพื่อตอบโต้ต่อสภาวะแรงงานแปลกแยก การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาตีความใหม่ให้ก้าวพ้นระดับจรรยาบรรณทั่วไป จึงทำหน้าที่สถาปนา “พื้นที่ทางจริยธรรม” (Ethical Space) ที่เน้นความโปร่งใสและตรวจสอบสิทธิได้ในระนาบที่เท่าเทียมกัน มโนทัศน์การบูรณาการนี้วางอยู่บนบรรทัดฐานทางจริยศาสตร์หน้าที่นิยมในหนังสือของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ที่ยืนยันอย่างเด็ดขาดว่า มนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะ “เป้าหมายในตัวเอง” (Ends in themselves) เสมอ โดยมีอาจถูกลดทอนคุณค่าเป็นเพียงเครื่องมือหรือสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับตัวเลขผลกำไรขององค์กรได้ (Kant, 1996, pp. 55–58)

ขณะเดียวกัน การใช้หลักเมตตาและกรุณาเชิงโครงสร้างเพื่อกู้คืนศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคล ยังเข้ากันได้ดีกับหลักจริยศาสตร์เชิงความสัมพันธ์ในหนังสือของ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นเมื่อเราตระหนักรู้ในความรับผิดชอบอย่างปราศจากเงื่อนไขต่อ “ผู้อื่น” (The Other) และเคารพในความเสมอภาคของเพื่อนมนุษย์ในฐานะผู้ร่วมทุกข์ในโลกประจักษ์ (Levinas, 1969, pp. 112–115) พรหมวิหาร 4 ในฐานะจริยศาสตร์เชิงวิพากษ์จึงมีใช้ระเบียบวิธีที่บีบบังคับให้พนักงานสยบยอม แต่คือสัญญาประชาคมที่ปกป้องสิทธิทางภววิทยาของคนทำงาน

การสถาปนาพลเมืองจริยธรรมเพื่อความยั่งยืนและการพึ่งพาตนเอง

ในมิติของการปลดปล่อยแรงงานและกอบกู้จิตสำนึกร่วม ผลการวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดพุทธจริยศาสตร์ในหนังสือของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (สมณศักดิ์ในขณะนั้น ปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ที่ระบุว่าการศึกษาศีลธรรมในระดับสังคมต้องก้าวพ้นจากการทำบุญเชิงสัญญานิยม (Conventional Merit) ไปสู่การสถาปนาคุณภาพชีวิตที่หลุดพ้นจากภาวะโลกวิปริตด้วยปัญญาที่ตื่นรู้จากภายใน (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2009, pp. 18–22) ซึ่งประเด็นนี้ บรรจบกับข้อเสนอของ จอห์น รอว์ลส์ (John Rawls) ในเรื่องความยุติธรรมที่เป็นธรรม (Justice as Fairness) ที่ระบุว่าความมั่นคงทางจริยธรรมของสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อสิทธิของผู้เปราะบางได้รับการคุ้มครองเหนือผลประโยชน์เชิงตัวเลข (Rawls, 1999, pp. 45–48)

ปฏิบัติการเหล่านี้สอดคล้องกับเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่ว่าระบบคุณค่าต้องทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาการดำรงอยู่ได้จริง (Dewey, 1938) และยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ โกวิท พวงงาม (Kowit Phuang-ngam) ที่ยืนยันว่า ความยั่งยืนเชิงประจักษ์ของสวัสดิการและการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นอยู่กับความร่วมมือและการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชนที่พึ่งพาตนเองได้จริง มิใช่การพึ่งพิงอำนาจรัฐเพียงด้านเดียว (Phuang-ngam, 2019, pp. 112–115) การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมอย่างเป็นระบบจึงทำหน้าที่ยกระดับข้าราชการไปสู่การเป็น “พลเมืองจริยธรรม” (Ethical Citizens) ที่แท้จริง

องค์ความรู้และข้อเสนอทางปรัชญา

ในระนาบของปรัชญาร่วมสมัยที่จิตวิญญาณแห่งความเสียสละและจิตอาสาถูกบิดเบือนเชิงอุดมการณ์ให้กลายเป็นเพียงเทคโนโลยีในการควบคุมพฤติกรรมภายใต้กลไก

ของ “ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Capitalism) บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งสถาปนาข้อเสนอเพื่อกอบกู้ “ประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subject) และสลายสถานะความแปลกแยกทางแรงงาน (Labor Alienation) ผ่านการตีความพรหมวิหาร 4 ในฐานะจริยศาสตร์เชิงวิพากษ์ การดำเนินงานจิตอาสาจึงมิใช่การสยบยอมเชิงพฤติกรรมอย่างไร้ขอบเขตเพื่อให้ระบบชุดรีดทำงานได้โดยสะดวก แต่คือปฏิบัติการเชิงสัญญาในการกอบกู้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) และการฟื้นฟูจิตสำนึกร่วมที่ยังรากลึกในระนาบภววิทยาของสังคมร่วมสมัย

จากการสังเคราะห์รอยแยกทางจริยศาสตร์ ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ในฐานะ “นวัตกรรมมนทัศน์เพื่อการก้าวพ้นความแปลกแยก” ดังรายละเอียดต่อไปนี้:

1. องค์ความรู้เชิงปรัชญา: พรหมวิหารธรรมในฐานะจริยศาสตร์วิพากษ์แรงงาน (Brahmavihāra as Critical Labor Ethics)

การปฏิเสธทุนนิยมทางจิตวิญญาณ (Rejecting Spiritual Capitalism): จิตอาสาตามหลักพรหมวิหาร 4 ที่แท้จริงไม่ใช่เครื่องมือบีบบังคับทางอุดมการณ์ให้คนทำงานหนักอย่างไร้ขอบเขตเพื่อรับใช้ความมั่งคั่งของนายทุน แต่คือจริยศาสตร์ที่มุ่งสร้างระบบความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคในฐานะประธานที่มีคุณค่าในตัวเอง (Kant, 1996; Han, 2015)

โครงสร้างสลายความแปลกแยก (De-alienation Structure): การใช้เมตตาและกรุณาเชิงโครงสร้างทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันมิให้ “สิทธิ์และจิตวิญญาณ” ของแรงงานถูกทำให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือเชิงอรรถประโยชน์ และแปรสภาพมูทิตากับอุเบกขาเป็นกลไกสร้างความยุติธรรมที่เป็นธรรมในระนาบปฏิบัติการ (Rawls, 1999; Levinas, 1969)

การสถาปนาอิสรภาพทางปัญญา (Epistemic Freedom): บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวคิดเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) เพื่อใช้โยนิโสมนสิการตรวจสอบความโปร่งใสของกลไกในที่ทำงาน ส่งผลให้พลเมืองเข้าถึงความหลุดพ้นที่เป็นอิสระ (Vimutti) และความเข้าใจในความไม่มีตัวตนคงที่ (Anattā) เพื่อสลายอัตลักษณ์จำลองที่ระบบมอบให้ (Dewey, 1938; Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2009)

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการทางปัญญา (Strategic Recommendations)

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations): สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรปรับปรุงมาตรฐานระบบบริหารทรัพยากรบุคคล โดยการกำหนดขีดจำกัดในการปฏิบัติงานที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ปราศจากการใช้คำว่า “ความเสียสละ” เป็นเครื่องมือบังคับทำงานล่วงเวลาโดยไร้ค่าตอบแทน และป้องกันการเรียกรับผลประโยชน์ทับซ้อนเชิงโครงสร้างอย่างเป็นรูปธรรม

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเชิงปรัชญา (Philosophical Research Recommendations): ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในมิติจริยศาสตร์แรงงานข้ามวัฒนธรรม โดยนำทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) ของ สำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) มาประสานร่วมกับหลักพรหมวิหารธรรมและหลักการพึ่งตนเองเชิงจริยศาสตร์ เพื่อสร้างคำอธิบายทางปรัชญาที่ปกป้องสิทธิและเสรีภาพของคนทำงานในประเทศกำลังพัฒนาจากการเอารัดเอาเปรียบเชิงโครงสร้าง

3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Future Research): ควรประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบมานุษยวิทยาดิจิทัล (Digital Ethnography) เพื่อศึกษาผลกระทบเชิงประจักษ์ของระบบประเมินผลงานแบบอัลกอริทึม (AI Assessment) ที่มีต่อความเครียดทางจิตใจและภาวะความแปลกแยกทางจริยธรรมของคนทำงานในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอทางปรัชญานี้ คือการสร้างความเข้าใจว่า การทำจิตอาสาไม่ใช่การสละยอมอย่างไร้คำถาม แต่คือปฏิบัติการเชิงปัญญาในการสถาปนา “พื้นที่แห่งความเสมอภาค” ที่มนุษย์ทุกคนได้รับการเคารพในฐานะประธานที่มีศักดิ์ศรีเสมอกัน และปฏิเสธการตกเป็นวัตถุของระบบทุนนิยมทางจิตวิญญาณอย่างยั่งยืน ผ่านการรื้อถอนโครงสร้างการกดขี่ที่แฝงมากับวาทกรรมความดีงามกระแสหลัก การขับเคลื่อนเช่นนี้จึงไม่ใช่เพียงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมระดับปัจเจก หากแต่เป็นการสร้างสำนึกร่วมทางสังคมที่จะปลดปล่อยแรงงานจากการเป็นเพียงฟันเฟืองไร้ชีวิตภายใต้ระบอบทุนนิยมสมัยใหม่ เพื่อคืนสถานะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และนำพาสังคมไปสู่ความยุติธรรมทางจริยธรรมอย่างแท้จริง บนฐานแห่งความตระหนักรู้ทางจริยธรรมที่หลุดพ้นจากพันธนาการเชิงอรรถประโยชน์นิยม

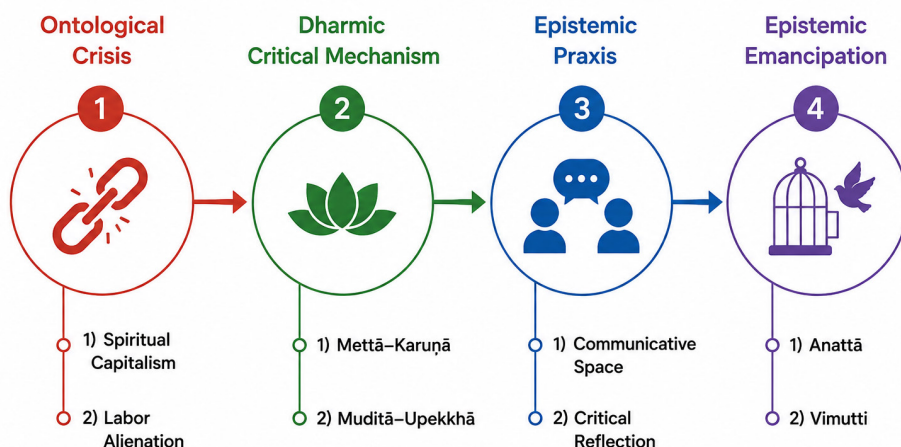

Figure 1: The Conceptual Architecture of Critical Labor Ethics through the Four Brahmavihāras

อธิบายองค์ประกอบในแผนภูมิใหม่

แผนภูมิวิชาการนี้จะถูกวางโครงสร้างเป็น “รูปแบบสายโซ่แห่งการปลดปล่อย” (Emancipatory Value Chain Model) เพื่อแสดงกระบวนการแปรสภาพจากสภาวะถูกครอบงำไปสู่เสรีภาพทางญาณวิทยา ดังนี้

1. ระนาบวิกฤตเชิงโครงสร้าง (The Ontological Crisis Layer)

1) **ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ (Spiritual Capitalism):** วงจรการแปลง “จิตอาสา” ให้กลายเป็นเครื่องมือบีบบังคับทางอุดมการณ์

2) **ความแปลกแยกของแรงงาน (Labor Alienation):** สภาวะที่มนุษย์ถูกลดทอนคุณค่าเป็นเพียงวัตถุและฟันเฟืองผลิตกำไรส่วนเกินให้กับระบบ (Foucault’s Docile Bodies)

2. ระนาบกลไกพุทธจริยศาสตร์วิพากษ์ (The Dharmic Critical Mechanism)

พรหมวิหาร 4 ในฐานะจริยศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Critical Brahmavihāra):

- เมตตา-กรุณา (Mettā-Karūṇā): สัญญาประชาคมค้ำจุนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Kant's Ends in themselves)
- มุทิตา-อุเบกขา (Muditā-Upekkhā): ดุลยภาพทางปัญญาและจิตสำนึกร่วมเพื่อสลายลำดับชั้นทางอำนาจ

3. ระนาบปฏิบัติการทางปัญญา (The Epistemic Praxis Layer)

- พื้นที่เจรจาเชิงสื่อสาร (Communicative Space): การสร้างบทสนทนาข้ามรุ่นและกลุ่มผลประโยชน์ที่ปราศจากอำนาจบังคับ (Habermas's Communicative Action)
- โยนิโสมนสิการเชิงวิพากษ์ (Critical Reflection): เทคโนโลยีแห่งตนในการตรวจสอบพิภคความจริงเพื่อรื้อสร้างอัตลักษณ์จำลองขององค์กร

4. ผลลัพธ์สูงสุดทางญาณวิทยา (The Epistemic Emancipation)

- อนัตตา (Anattā): การเข้าใจสัจธรรมแห่งความไม่มีตัวตนเพื่อสลายภาพตัวแทนสมมุติเชิงข้อมูลที่ระบบครอบงำ
- วิมุตติ (Vimutti): เสรีภาพทางปัญญาที่หลุดพ้นจากกรงขังเชิงอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

อธิบายประกอบภาพที่ 1 เชิงวิเคราะห์

แผนภูมิจริยศาสตร์วิพากษ์แรงงาน (Figure 1) สัมผัสให้เห็นถึงพลวัตการขับเคลื่อนจริยธรรมเชิงระบบที่ก้าวพ้นการครอบงำของทุนนิยมทางจิตวิญญาณ ในระนาบแรก ระบบเศรษฐกิจได้ใช้วาทกรรมความดีเป็นเครื่องมือดัดประสานร่างกายให้สยบยอม ทว่าแผนภูมินี้ได้เสนอทางออกโดยนำพรหมวิหาร 4 เข้ามาทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงวิพากษ์เพื่อปกป้องสิทธิของคนที่ทำงานในฐานะเป้าหมายในตัวเอง (Ends in themselves) การบูรณาการพื้นที่เจรจาเชิงสื่อสารของฮาปัทสร่วมกับโยนิโสมนสิการทางพุทธธรรม ทำหน้าที่เป็นกลยุทธ์เชิงสัญลักษณ์ (Semiotic Strategy) ในการถอดรหัสและรื้อสร้างมายาการของสิทธิประโยชน์เชิงปริมาณ นำพาปัจเจกบุคคลไปสู่ความเข้าใจในสัจธรรมแห่ง อนัตตา (Anattā) เพื่อปลดปล่อยจิตสำนึกให้บรรลุถึงวิมุตติ (Vimutti) หรืออิสรภาพทาง

ญาณวิทยาที่แท้จริง ซึ่งเป็นคำตอบสูงสุดในการกอบกู้คุณค่าและความหมายของการทำงานร่วมกันในโลกยุคดิจิทัล

สรุป (Conclusion)

การวิเคราะห์วิพากษ์เชิงจริยศาสตร์ว่าด้วยแรงงานและการฟื้นฟูจิตสำนึกร่วมในบทความวิชาการฉบับนี้ ได้สถาปนาข้อสรุปที่แหลมคมว่า วาทกรรมเรื่องจิตอาสาและจรรยาบรรณองค์กรในโลกยุคทุนนิยมร่วมสมัย มักถูกทำให้กลายเป็นเครื่องมือเชิงอุดมการณ์ภายใต้กลไกของ “ทุนนิยมทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Capitalism) เพื่อรีดเค้นประสิทธิภาพจากแรงงานอย่างไร้ขอบเขต ภาวะดังกล่าวนำไปสู่ “ความแปลกแยกของแรงงาน” (Labor Alienation) และการล่มสลายเชิงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลเมื่อความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลงเหลือเพียงเครื่องมือเชิงอรรถประโยชน์ (Instrumentality) ของผลกำไรส่วนเกินในระบบตลาด

บทสรุปของการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ทางออกของวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณนี้มีใช่การเรียกร้องความเสียสละผ่านคู่มือธรรมะเทศนา (Sermon) ที่แห้งแล้งและหลอกลวงให้สยบยอมต่อระบบเอาเปรียบ แต่คือการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาตีความใหม่ในฐานะ “ระบบจริยศาสตร์วิพากษ์” (Critical Ethical System) เมตตาและกรุณาเชิงโครงสร้างทำหน้าที่เป็นสัญญาปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ในฐานะเป้าหมายในตัวเอง (Ends in themselves) ขณะที่เมตตาและอุเบกขาทำหน้าที่เป็นเทคโนโลยีแห่งตนในการสลายลำดับชั้นทางอำนาจนำ เพื่อเปลี่ยนผ่านกระบวนการขัดเกลาในองค์กร ครอบครัว สื่อมวลชน และสถานศึกษา ไปสู่พื้นที่แห่งความเสมอภาคเชิงปัญญาที่ยังรากลึกในระนาบภาววิทยาของสังคัมร่วมสมัย

ความยั่งยืนและอิสรภาพทางปัญญาที่แท้จริงของคนทำงานจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อปัจเจกบุคคลสามารถเข้าถึงสัจธรรมแห่ง อนัตตา (Anattā) เพื่อริ้วสร้างตัวตนจำลองเชิงหน้าที่วินัยที่ระบบทุนนิยมสถาปนาขึ้น และบรรลุถึง วิมุตติ (Vimutti) หรือเสรีภาพทางปัญญาที่หลุดพ้นจากกรงขังเชิงอุดมการณ์ของระบบเอาเปรียบ การตระหนักรู้ในศักยภาพนี้และการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันอย่างเท่าเทียมของพลเมือง คือคำตอบเชิงปรัชญาที่ทรงพลังที่สุดในการกู้คืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการฟื้นฟูความหมายที่แท้จริงของการทำงานร่วมกันท่ามกลางความเปราะบางของโลกสมัยใหม่สืบไป (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2009; Rawls, 1999)

References

- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice* (R. Nice, Trans.). Stanford University Press.
- Buddhadasa Bhikkhu. (1997). *Volunteer spirit and Dhamma practice for society* [In Thai]. Dhammasapa Press.
- Chullanandana, S. (2009). *Principles of administration* [In Thai]. Local Administration Printing Office.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3-7.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action, Vol. 1: Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Han, B.-C. (2015). *The transparency society* (E. Butler, Trans.). Stanford Briefs.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Kant, I. (1996). *The metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press.
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity: An essay on exteriority* (A. Lingis, Trans.). Duquesne University Press.
- Pankhao, K. (2018). *Quality of life development of personnel in Mahachulalongkornrajavidyalaya University* (Unpublished master's thesis) [In Thai]. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhist ethics* [In Thai]. Buddhadhamma Foundation.
- Phuang-ngam, K. (2019). *Community and local self-management* [In Thai]. Thammasat University Press.

- Punyanubhab, S. (1981). *The Tripitaka for people* [In Thai]. Mahamakut Buddhist University Press.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Revised ed.). Belknap Press.
- Sathon, P. (2007). *Foundations of educational administration* [In Thai]. Watanapich.
- Singhapol, S. (1999). We must teach a new consciousness. *Simajarn*, 13(27), 15–16. [In Thai]
- Wuthichan, C. (1981). *Morality and ethics* [In Thai]. Department of Religious Affairs.
- Žižek, S. (2001). *On belief*. Routledge.